

Л і т е р а т у р а

1. *Монтескье Ш.* Персидские письма [Текст] / Ш. Монтескье. — М. : Госполитиздат, 1956. — 399 с.
2. *Монтескье Ш.* Избранные произведения [Текст] / Ш. Монтескье. — М. : Госполитиздат, 1955. — 800 с.
3. *Вольтер Ф. М.* Избранные произведения по уголовному праву и процессу [Текст] / Ф. М. Вольтер. — М. : Госюриздат, 1956. — 339 с.
4. *Чубинский М. П.* Очерки уголовной политики [Текст] / М. П. Чубинский // Антологія української юридичної думки : в 10 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко та ін. — К. : Вид. Дім «Юридична книга», 2004. — Т. 7: Кримінальне право. Кримінальний процес / упоряд.: О. М. Костенко, О. О. Кваша ; відп. ред. О. М. Костенко. — С. 431—475.
5. *Решетников Ф. М.* Уголовное право буржуазных стран : в 3 вып. Вып. 1. Просветительно-гуманистическое направление в уголовном праве [Текст] / Ф. М. Решетников. — М. : УДН, 1965. — 71 с.
6. *Беккариа Ч.* О преступлениях и наказаниях [Текст] / Ч. Беккариа. — М. : Стелс, 1995. — 304 с.
7. *Решетников Ф. М.* Уголовное право буржуазных стран : в 3 вып. Вып. 2. «Классическая школа» и антрополого-социологическое направление [Текст] / Ф. М. Решетников. — М. : УДН, 1966. — 99 с.
8. *Пионтковский А. А.* Уголовно-правовые воззрения Канта, А. Фейербаха и Фихте. Ученые труды ВИЮН. Вып. 1 [Текст] / А. А. Пионтковский. — М. : Юрид. изд-во НКЮ СССР, 1940. — 192 с.
9. *Кант И.* Спор факультетов : сочинения : в 8 т. Т. 7 [Текст] / И. Кант. — М. : Чоро, 1994. — 495 с.
10. *Куфтирев П. В.* Проблематика суддівського розсуду в німецькій класичній філософії (на прикладі праць Канта і Гегеля) [Текст] / П. В. Куфтирев // Часопис Київ. ун-ту права. — 2004. — № 4. — С. 29—32.
11. *Гегель Г. В. Ф.* Философия права [Текст] / Г. В. Ф. Гегель ; пер. с нем. — М. : Мысль, 1990. — 524 с.
12. *Фейербах А.* Уголовное право : учебник [Текст] / А. Фейербах. — СПб. : Мед. типографии, 1810. — 142 с.

Євгеній Юрійович ПОЛЯНСЬКИЙ,

канд. юрид. наук, доцент, докторант кафедри кримінального права Національного університету «Одеська юридична академія»

ЩОДО ПИТАННЯ ГЕНЕЗИСУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА США

Історія американської правової кримінально-правової доктрини невід'ємно пов'язана з юридичною думкою правників Великої Британії, адже до середини XVIII століття американське право було не

більше ніж проекцією права країни-домініону, хоча поступово розвивало свої відмітні риси. В цілому в XVII—XVIII століттях були видані праці низки авторитетних англійських юристів, на творчості яких завершується єдність англійської та американської правових доктрин, які будуть остаточно роз'єднані з 1776 року, тобто з проголошення незалежності американських колоній. З закінченням війни за незалежність почалася побудова нової американської держави. Даний процес виявився достатньо тривалим і закінчився значно пізніше, ніж з набуттям юридичної сили Конституцією США в 1787 році. Становлення єдиної правової системи також відбувалося повільно та було пов'язано з необхідністю розв'язувати концептуальні проблеми. Як відомо, сучасна система права США є дворівневою та включає у себе федеральну ланку і локальні ланки на рівні штатів. Така структура правової системи була обумовлена так званим «Великим компромісом», який мав місце під час розроблення Конституції США. З моменту колонізації Північної Америки континент був фактично поділений між декількома країнами: Англією, Францією, Іспанією, Голландією, пізніше — Мексикою. Згодом Англія витіснила Голландію з її територій, у свою чергу США придбали західні землі у Франції, відвоювали південний захід у Іспанії. Але кожна територія зберегла певні традиції держави-колонізатора, в тому числі і правові. Так право штату Луїзіана (колишньої французької колонії) взагалі не є характерним для англо-американської правової традиції, адже воно має значно більше спорідненості з континентальним європейським правом, що найбільше простежується у сфері цивілістики.

Колишні колонії пішли шляхом юридичного конформізму, вибірково зберігши і англійське статутне право. Так в 1777 році Джорджія визнала чинним кримінальне статутне та загальне право Англії, в 1778 році аналогічне рішення було прийнято в Кароліні. Ще раніше, в 1776 році, легіслатура Вірджинії видала ордонанс, відповідно до якого дійсним визнавався весь правовий масив Англії в частині, створеній раніше четвертого року правління англійського короля Джеймса I. Аналогічним чином це питання було вирішено в Індіані та Іллінойсі. У Вермонті рецепція англійського загального права носила дещо обмежений характер, так як передбачалося застосування лише тих прецедентів, які відповідали специфіці локальних суспільних відносин та відповідним обставинам справи і при цьому не суперечили Конституції. В Коннектикуті взагалі не було прийнято жодної норми (до речі вона таки була прийнята лише 40 років потому), яка би регламентувала можливість застосу-

вання англійського загального права, тому воно продовжувало бути чинним де-факто. Відповідно до судового прецеденту, створеного Вірджинським судом, заборонялося цитування в судовій практиці рішень англійських судів, винесених після проголошення незалежності та створення США. Така точка зору була підтримана Верховним Судом Нью-Гемпшира, знайшла своє відображення в статутах Пенсильванії, Нью-Джерсі, Кентуккі.

Рецепція англійського права штатами США означала також прийняття англійської кримінально-правової доктрини, адже достатньо згадати популярність «Коментарів» Уільяма Блекстона. Юридична спадщина, що залишилася від англійського права, була трикомпонентною і до неї входили: а) судові прецеденти; б) статутне законодавство; в) праці вчених. Як ми вже побачили, усі ці елементи були прийняті американським правом. Альтернативного шляху його розвитку просто не було і не могло бути, адже на території колишніх англійських колоній існував юридичний монізм — системотворчі ідеї англійського права сприймалися як абсолютні істини.

Прийняте в деяких штатах в 1790—1830-ті роки кримінальне законодавство відрізнялося незадовільними характеристиками. Зазвичай воно являло собою зібрання актів кримінально-правового характеру, які не мали між собою необхідного системного зв'язку. Такий результат був цілком передбачуваним: по-перше, американське право успадкувало хаотичність та безсистемність англійського права, по-друге, перші американські статuti розроблялися на швидкуруч за умов відсутності необхідного досвіду та теоретичного підґрунтя. По-третє, чимало кримінально-протиправних діянь залишалися «злочинами по загальному праву», тому вони не враховувалися в процесі систематизації. В підсумку, законодавство залишалося недоступним для пересічних громадян, які були не в змозі самостійно розібратися з його положеннями навіть в питаннях протиправності та караності поведінки.

Необхідність створення більш ефективного кодифікованого законодавства була очевидною, втім це завдання виявилася непростим. Перша відома спроба кодифікації (в сенсі розробки проекту повноцінного кримінального кодексу) пов'язується з ім'ям Едварда Лівінгстона. В 1826 році він завершив працювати над своїми примірниками Федерального кримінального кодексу та Кримінального кодексу Луїзіани. Його напрацювання були передовими для того часу та відтворювали передові ідеї, виказані в творах Беккарія та Бентама. Проекти Лівінгстона склалися з чотирьох книг: «Про злочини та покарання», «Про процедуру», «Про докази та свідчен-

ня), «Про виправлення та тюремну дисципліну». Як зараз можемо побачити, концептуальний погляд автора був достатньо вузьким: до підґрунтя матеріального кримінального права він відносив лише злочинне діяння. Втім проєкт кодифікації Лівінгстона так і залишився лише набутком історії і не отримав реалізації в американському законодавстві.

Іншою відомою кодифікацією, розробленою на доктринальних засадах, став проєкт Кримінального кодексу штату Нью-Йорк, автором якого був Девід Філд. Завдяки отриманому на практиці досвіду, Філд намагався максимально задовольнити потреби правозастосування: Кодекс значно звужував регулятивну сферу загального права. Важливим є той факт, що проєкт Філда таки був схвалений легіслатурою штату Нью-Йорк та вступив у силу в 1881 році. На прикладі даного Кодексу можна простежити важливу тенденцію американського права — конкуренцію загального права з системними кодифікаціями, що безпосередньо вплинуло на стан правової, в тому числі і кримінально-правової доктрини.

В цілому ж кодекс Філда був для свого часу новаторським, але в силу об'єктивних причин не привносив революційних змін у законодавство. І надалі американські кримінальні кодекси ХІХ століття відрізнялися казуальністю, еkleктичністю та безсистемністю та чітко віддзеркалювали усі недоліки англійської юридичної спадщини. Проте неможна обійти стороною процес поступового, але суттєвого зменшення значення судових прецедентів у порівнянні з англійським правом, що було зумовлено саме началом процесу кодифікації в США. Починаючи з ХІХ століття в праві США спостерігається тенденція до зменшення частки злочинів за загальним правом та поступової повної регламентації кримінально-правових заборон у законодавстві. Сучасна ситуація, що склалася у сфері застосування американського загального права, є неоднозначною. В більшості штатів існують заборони притягувати до відповідальності за вчинення злочинів за загальним правом — чи безпосередньо в статутному законодавстві, або ж такі заборони носять судовий характер. Як правило, злочини за загальним правом були включені до складу законодавства під час його систематизацій. Але залишається питання наявності у суддів права створювати нові склади злочинів. Виявляється, що кримінальне право деяких зі штатів дозволяє чи не забороняє судову правотворчість в даному контексті. Як влучно зауважує І. Козочкін, «якщо навіть в якому-небудь штаті злочини за загальним правом скасовані, то цей факт ще не означає, що загальне право не є джерелом кримінального права, при цьому

дуже важливим». Може бути наведено чимало прикладів законодавчих прогалин, які були оставлені або ж навмисно, або ж виявлені та використані судовою практикою. Так Кримінальний кодекс штату Вісконсін прямо визначає статус загального права, яке може застосовуватися в усіх випадках, коли не суперечить положенням статутного законодавства. Крім визначення ознак злочинної поведінки загальне право продовжує цілком регламентувати низку найважливіших інститутів кримінального права. Влучно наводить історичний приклад І. Козочкін: «Щоб не потрапити на лаву підсудних, пересічна особа має знати не лише кримінальні закони, а ще й загальне право, а ще краще, як не без іронії відзначається в одному ранньому рішенні суду в штаті Нью-Джерсі — носити з собою кишенькове видання Блекстона».

Як ми бачимо, значна частина американського права знаходиться далеко поза межами законодавства. Правову систему США можна наводити в якості класичного прикладу розмежування понять права та законодавства при критиці нормативізму. Право завжди є ширшим за змістом за рахунок саме правової доктрини, і в американському праві її частка є величезною. Як ми зможемо побачити далі, специфіка загального права обумовлює дуалізм доктрини: вона має дві форми прояву, одна з яких знаходить своє відображення в концептуальних наукових працях, інша ж цілком засновується на судовій практиці. При цьому «судова правова доктрина» має два рівні, так як вона впливає на генеральну правову доктрину держави, тобто в значному ступені визначає її, а також реалізується на рівні регламентації певних правових інститутів.

Протягом ХХ століття проблема кодифікації кримінального законодавства в США не втрачала актуальності. Американськими юристами неодноразово піднімалося питання про необхідність уніфікації законодавства. Якщо ситуація на рівні штатів залишалася цілком зрозумілою, але невтішною, то федеральне законодавство, яке має бути єдиним та універсальним, знаходилося в нелогічно асистемному вигляді. Рациональним варіантом впорядкування юридичного хаосу вважалося створення єдиної загальноамериканської моделі кримінального кодексу, який був би прийнятий за основу законодавства легіслатурами штатів. Вироблення Модельного кримінального кодексу (Model Penal Code — англ.) проводилося Американським інститутом права з початку 30-х років минулого століття. Роботу значним чином загальмували тогочасні суспільно-політичні та економічні проблеми, в результаті активна фаза дослідницьких робіт прийшла на другу половину 1950-х років. Виданий в 1962 році

офіційний текст кодексу висвітлював інноваційний підхід по американського права. Нарешті Кодекс був системно структурований і складався з чотирьох частин, втім традиційно лише дві з них були присвячені матеріальному кримінальному праву, інші — регламентували процесуальні аспекти.

Модельний кримінальний кодекс реалізував новий погляд на кримінально-правові інститути. Так, революційних перетворень зазнала теорія вини, яка була повністю переглянута та стала значно ближчою до «континентальної моделі». Можна ґрунтовно стверджувати, що вихід у світ Модельного кримінального кодексу спричинив доктринальну революцію в кримінальному праві Сполучених Штатів Америки. До речі, Кодекс посягав на традиційні «сфери інтересів» американської кримінально-правової доктрини, а саме — на загальне право шляхом суттєвого звуження сфери його застосування. Так, ті ж самі питання вини в кримінальному праві традиційно регулювалися загальним правом, при цьому різноманіття форм вини було просто вражаючим: їх можна було налічити не менш ніж п'ятнадцять, і навіть в судових рішеннях складно було прослідкувати, в чому проявлялися відмінності між ними.

Структура Модельного кримінального кодексу також була цілком інноваційною, адже вона не мала прикладів у попередньому законодавстві. Фактично Кодекс розв'язував цілих три складних питання американського кримінального права: 1) забезпечував системність законодавства та консолідацію його в єдиному кодифікованому нормативному акті; 2) зменшував сферу застосування загального права; 3) спрощував доступ до законодавства для пересічних осіб, усував колізії, які неминуче мали місце з огляду на плюралізм федерального законодавства, законодавства штатів та загального права. В цілому ж, Кодекс мав привести американське законодавство до єдиного знаменника, тобто уніфікувати його на території держави.

Вплив Модельного кримінального кодексу на сучасне американське законодавство складно переоцінити. Протягом 1962—1985 років нові кримінальні кодекси були прийняті в тридцяти чотирьох штатах. Ще вісім штатів не отримали нові кодекси в результаті саботажу з боку легіслатур, які загальмували розгляд та прийняття проєктів з різних причин. Втім, реальність дещо відрізнялася від сподівань співробітників Американського інституту права, адже правила новації Кодексу «втілювалися у життя» частково, так як жодна з легіслатур не прийняла Модельний кодекс в цілому — він використовувався як основа для розробки власних проєктів кримі-

нальних кодексів. Як правило, використовувалися принципи кримінальної відповідальності, викладені в Кодексі, та визначення певних складів злочинів. Федеральне ж законодавство залишилося без змін взагалі, хоча Модельний кримінальний кодекс був в першу чергу зорієнтований на реформу загальнодержавної ланки кримінального законодавства, так як кожний зі штатів прийняв свій власний варіант кодексу, які в порівнянні між собою мають не надто багато спільних рис. Напевно, відмова штатів цілковито замінити своє законодавство Модельним кримінальним кодексом багато в чому була продиктована і ідея американського федералізму, відповідно до якої, кожний зі штатів намагається зберігати свою ідентичність, а право, безперечно, є одним з елементів ідентичності. Також мали місце і суто утилітарні міркування, адже цілковита заміна кримінального права (не лише законодавства, до речі) вимагала реформування системи правосуддя, пенітенціарної системи, правоохоронних органів, юридичної освіти тощо. Такі зміни були надто незручними для всієї корпорації юристів, тому майбутнє Модельного кримінального кодексу було вирішено заздалегідь.

Ольга Геннадіївна ШИРОКОВА-МУРАРАШ,

канд. істор. наук, доцент кафедри міжнародного права Інституту міжнародних відносин Національного авіаційного університету

Уляна Миколаївна БЛОЩЕНА,

студентка Інституту міжнародних відносин Національного авіаційного університету

ЮВЕНАЛЬНА ЮСТИЦІЯ: ІСТОРІЯ СТВОРЕННЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ У МІЖНАРОДНІЙ ТА ВІТЧИЗНЯНІЙ ПРАКТИЦІ

Незважаючи на те, що останнім часом приймається безліч заходів щодо профілактики вчинення злочинів неповнолітніми, дана проблема є досить серйозною і тому постає питання про необхідність посилення превентивних заходів і суворого дотримання закону при розгляді справ в судовому провадженні.